

A.S.Bayramova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
bayramovaaynur2000@gmail.com

TƏRBIYƏ PEDAQOJİ PROSES KİMİ

Xülasə

İbtidai siniflərdə şagirdlərin tərbiyə prosesinin idarə edilməsi, tərbiyə nəzəriyyəsinə müasir yanaşmalar, tərbiyənin vəzifələri, üsulları və formaları, həmçinin tərbiyə prosesinin planlaşdırılması və məqsədyönlülük kimi məsələlərin əhəmiyyətindən bəhs olunmuşdur.

Eyni zamanda tərbiyə prosesinin məktəbdaxili idarə edilməsi, mahiyyəti, elmi-nəzəri əsasları və tərbiyə prosesinin şagirdlərin idarə edilməsində subyekt kimi rolunu təhlil olunmuşdur.

Tərbiyə ənənəvi olaraq xüsusi inkişaf edən şəxsiyyətə, onun formalaşması məqsədi ilə cəmiyyət tərəfindən müəyyənləşdirilmiş sosial xassə və keyfiyyətinə pedaqoji təsiridir.

Tərbiyə prosesində dəyişikliklər, onların rolu və mövqeyinin əhəmiyyəti diqqətə cəlb edir. Mövzunun təhlili aparılaraq vacib nəticələr əldə edilmişdir.

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС

Резюме

Обсуждены важность таких вопросов, как управление образовательным процессом учащихся начальных классов, современные подходы в теории образования, задачи, методы и формы обучения, а также планирование и целеустремленность образовательного процесса.

При этом были проанализированы внутришкольное управление образовательным процессом, его сущность, научно-теоретические основы и роль образовательного процесса как субъекта в управлении учащимися.

Воспитание традиционно представляет собой педагогическое воздействие на специально развивающуюся личность, социальные характеристики и качества, определяемые обществом в целях ее формирования.

Обращают на себя внимание изменения в процессе воспитания, значение их роли и положения. Важные результаты были получены при анализе темы.

EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROCESS

Summary

The importance of issues such as management of the educational process of students in primary classes, modern approaches in the theory of education, tasks, methods and forms of education, as well as the planning and purposefulness of the educational process were discussed.

At the same time, the intra-school management of the educational process, its essence, scientific-theoretical bases and the role of the educational process as a subject in the management of students were analyzed.

Education is traditionally a pedagogical effect on a specially developing personality, social characteristics and quality determined by society for the purpose of its formation.

Changes in the process of education, the importance of their role and position attract attention. Important results were obtained by analyzing the topic.

Açar sözlər: *təlim, təhsil, tərbiyə, müasir yanaşmalar, tərbiyənin vəzifələri, üsul, subyekt*

Ключевые слова: *обучение, воспитание, воспитание, современные подходы, задачи воспитания, метод и предмет*

Key words: *training, education, education, modern approaches, tasks of education, method and subject*

Pedaqoji proses təhsilin və tərbiyənin məzmununu nəzərə alaraq, müxtəlif pedaqoji vasitələrdən istifadə etməklə, cəmiyyətin və fərdin özünün inkişafında tələbatının ödənilməsini təmin edən pedaqoji vəzifələrin həyata keçirilməsinə yönəlmiş müəllimlə şagird arasında xüsusi təşkil olunmuş qarşılıqlı əlaqədir. Tərbiyə özünü inkişaf etdirmə yoludur.

Pedaqoji proses kimi təqdim olunur beş element sistemi:

- ✓ öyrənmə məqsədi (niyə öyrətmək lazımdır);
- ✓ təhsil məlumatının məzmunu (nə öyrətmək lazımdır);
- ✓ metodları, tədris metodları, pedaqoji ünsiyyət vasitələri (necə öyrədilir);
- ✓ müəllim;
- ✓ tələbə.

Pedaqoji prosesi müəllim yaratmalıdır.

Pedaqoji proses - bu konsepsiyaya təhsil subyektlərinin inkişafı üçün xarici amillərin sistemli və məqsədyönlü şəkildə seçilməsindən və tətbiqindən ibarət olan təhsil münasibətlərinin təşkili metodu daxildir. Pedaqoji proses dedikdə, həyata keçirilməsi üçün müəyyən pedaqoji sistemin mühiti tələb olunan xüsusi sosial funksiya kimi insanın öyrədilməsi və tərbiyəsi prosesi başa düşülür.

Təlim, tərbiyə və inkişafın bütövlüyü və ümumiliyi əsasında vəhdətinin təmin edilməsi pedaqoji prosesin əsas mahiyyətidir.

Uşağın inkişaf səviyyəsi, onun bilik, bacarıq vəziyyəti və həyatın artan tələbləri arasında ziddiyyətlər. Davamlı təhsil, intensiv təlim, əmək, mülki, fiziki, əxlaqi tərbiyə ilə aradan qaldırılır. Sosial həyatın mürəkkəbləşməsi, məcburi informasiyanın həcminə və keyfiyyətinə, uşaqların malik olmalı olduğu bacarıqlara olan tələblərin daim artması məcburi fənlərin, təhsil, əmək

növlərinin sayının artması ilə bağlı bir sıra çətinliklərə səbəb olur, zaman qıtlığı, qaçılmaz intellektual, fiziki, mənəvi yüklənmələr yaranır.

Pedaqoji prosesin daxili hərəkətverici qüvvəsi idrak, əmək, praktik, ictimai faydalı xarakterli irəli sürülən tələblər ilə onların həyata keçirilməsi üçün real imkanlar arasındakı ziddiyyətdir. Bu ziddiyyət, irəli sürülən tələblər imkanların proksimal inkişafı zonasında olarsa, sistemin ümumi məqsədə doğru hərəkətinin mənbəyinə çevrilir və əksinə, tapşırıqlar həddən artıq çətin olduqda və ya əksinə, belə bir ziddiyyət optimal inkişafa kömək etməyəcəkdir. Deməli, müəllimin vəzifəsi tələbə və müəllim kollektivini, eləcə də onun ayrı-ayrı üzvlərini yaxşı öyrənmək bacarığına yiyələnmək, yaxın, orta və uzaq inkişaf perspektivlərini məharətlə layihələndirmək və onları daim irəli sürülən konkret vəzifələrə çevirməkdən ibarətdir.

Pedaqogika - tərbiyə, təlim və tədrisin forma və metodlarını öyrənən elmdir. Pedaqoji proses tərbiyə, təhsil, təlim və şəxsiyyətin inkişafı proseslərinin vəhdətidir. Pedaqoji prosesin bu tərkib hissələri bir-birindən ayrılıqda yox, bir-biri ilə əlaqəli şəkildə - eyni məqsədə xidmət edən vahid proses kimi çıxış edir.

Tərbiyə insan şəxsiyyətinin məqsədyönlü formalaşması və inkişafı prosesi və nəticəsidir. O, iki mənada - geniş və dar mənada işlənir. Geniş (sosial) mənada tərbiyə sosial təcrübənin (yaşlı nəslin əldə etdiyi bilik və bacarıqların, ideya və baxışların) gənc nəslə verilməsi prosesi kimi başa düşülür. Bu halda tərbiyə insana bütün mütəşəkkil və məqsədyönlü təsirləri, o cümlədən sosial həyatın təsirlərini, tərbiyə, təhsil və təlimi özündə birləşdirir. Dar (pedaqoji) mənada tərbiyə tərbiyəçilərin (eləcə də təlim və təhsilin) mütəşəkkil və məqsədyönlü təsiri ilə şəxsiyyətin formalaşması və inkişafı prosesi kimi başa düşülür.

Özünü-tərbiyə insanın məqsədyönlü və planlı şəkildə öz üzərində işləməsi, şəxsiyyətini təkmilləşdirməsi prosesidir.

Yenidəntərbiyə insanın şüur, xarakter və davranışında kök salmış mənfi halların, keyfiyyətlərin aradan qaldırılması və müsbət keyfiyyətlərin aşılması prosesidir. Təhsil insanın bilik, bacarıq və vərdislər sistemində yiyələnməsi, bu zəmində onun dünyagörüşünün formalaşması, tərbiyə və inkişafı prosesi, habelə onun nəticəsidir. Təhsil müxtəlif yollarla - təlim və özünü-təhsil yolu ilə (eləcə də onların vəhdəti ilə) əldə edilə bilər. Təhsil almağın əsas vasitəsi təlimdir.

Təlim müəllimin rəhbərliyi altında insanın təhsil alması prosesidir. O, müəllim və şagirdlərin məqsədyönlü qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır. Şəxsiyyətin inkişafı müxtəlif amillərin (təbii və sosial, xarici və daxili amillərin) təsiri ilə insanın şəxsiyyət kimi formalaşması prosesidir.

Pedaqogikanın nəzərdən keçirilən anlayışları bir-biri ilə qarşılıqlı vəhdətdə olub, bir-birini tamamlayır. Onlar birlikdə vahid və bütöv pedaqoji prosesi təşkil edir, şəxsiyyətin ahəngdar inkişafına kömək göstərir.

Təlim, tərbiyə müəllimin rəhbərliyi altında insanın təhsil alması prosesidir. O, müəllim və şagirdlərin məqsədyönlü qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır. Şəxsiyyətin inkişafı müxtəlif amillərin (təbii və sosial, xarici və daxili amillərin) təsiri ilə insanın şəxsiyyət kimi formalaşması prosesidir.

Pedaqoji prosesin müxtəlif sahələri - tərbiyə, təhsil, təlim və şəxsiyyətin inkişafı bir-biri ilə sıx vəhdət təşkil edir, bir-birini tamamlayır. Təlim və təhsil şəxsiyyətin tərbiyəsinə, ümumi və psixi inkişafına güclü təsir göstərir. Tərbiyə və inkişaf prosesi isə, öz növbəsində, təlim və təhsil prosesinə - şagirdin zehni işdə daha səylə çalışmasına, fəallığına, borc və məsuliyyət hissəsinin güclənməsinə kömək edir.

İbtidai siniflərdə şagirdlərin tərbiyə prosesinin idarə edilməsi, tərbiyə nəzəriyyəsində müasir yanaşmalar, tərbiyənin vəzifələri, üsulları və formaları, həmçinin tərbiyə prosesinin planlaşdırılması və məqsədyönlülük kimi məsələlərə həsr olunmuşdur.

Eyni zamanda tərbiyə prosesinin məktəbdaxili idarə edilməsi, mahiyyəti, elmi-nəzəri əsasları və tərbiyə prosesinin şagirdlərin idarə edilməsində subyekt kimi rolunun təhlili mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Tərbiyəçilər və tərbiyə olunanlar tərbiyənin iştirakçılarıdır. Valideynlər, müəllimlər, ustalar, idarə, müəssisə və təşkilatların rəhbərləri və s. şəxslər tərbiyəçilər kimi fəaliyyət göstərirlər. Tərbiyənin daima əhəmiyyəti, vacibliyi və dərs prosesində istifadə edilməsi ön plana çəkilir. Bu isə məqalənin aktuallığını əks etdirir. Pedaqoji proses kimi tərbiyə hər zaman diqqət mərkəzində durur və aktual proseslərdəndir.

Elmi yenilik təhsil prosesində baş verən yeniliklər tərbiyə, təhsilin keyfiyyətinin daha da inkişaf etdirilməsinə, yüksəldilməsinə, eyni zamanda, bütün fənlərin tədrisində tətbiqinin mühümlüyü məsələsindən ibarətdir. Bu da ibtidai siniflərdə şagirdlərin tərbiyə prosesinin idarə edilməsi, tərbiyə nəzəriyyəsində müasir yanaşmalar, tərbiyənin vəzifələri, üsulları və formaları, həmçinin tərbiyə prosesinin planlaşdırılması və məqsədyönlülük kimi məsələlərin mühüm və vacib rolunu əks etdirir.

Tərbiyə prosesi çoxçalarlı, dinamik və dəyişkən prosesdir. Bu prosesdə bir tərəfdən sosial-psixoloji, digər tərəfdən pedaqoji əlaqə və asılılıqlar özünü göstərir. Bu əlaqə və asılılıqlar bir-biri ilə sıx surətdə bağlıdır. Onları nəzərə almadan tərbiyə prosesini düzgün təşkil etmək olmaz. Sosial əlaqə və asılılıqlar dedikdə, tərbiyə prosesinin gedişində şagirdlərin ictimai sərvətləri mənimsəməsi zamanı özünü göstərən əlaqələr və asılılıqlar nəzərdə tutulur.

Tərbiyə məqsədyönlü prosesdir. Tərbiyənin məqsədi tərbiyə olunana yaxın və aydın olanda prosesin təşkili ən yüksək səmərəni təmin edir.

Tərbiyə çoxamilli prosesdir. Bu prosesdə çoxlu obyektiv və subyektiv amillər özünü göstərir. Şəxsiyyətin daxili tələbatını ifadə edən subyektiv amillərin şəxsiyyətin yaşadığı obyektiv şəraitə uyğun gəlməsi tərbiyə vəzifələrini uğurla həll etməyə kömək edir.

Tərbiyə dialektik prosesdir. Bu onun fasiləsiz inkişafında dinamikliyində, dəyişkənliyində özünü göstərir.

Tərbiyə fəaliyyətində xüsusi, təşkilati cəhətdən söhbət getdikdə, adətən, burada müəyyən şəxsiyyətin formalaşmasına olan təsir assosiasiyası nəzərdə tutulur.

Tərbiyə dedikdə, biz pedaqoji prosesdə həyata keçirilən müxtəlif növlü fəaliyyətin stimullaşdırılmasını və təşkilini nəzərdə tuturuq ki, onlar ictimai təcrübə əldə etmək üçün şəxsiyyətə imkanlar verir. O, bilik, bacarıq, sosial və mənəvi münasibətləri ilə formalaşır.

Ədəbiyyat

1. Mehdizadə M.M. Şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli və ahəngdar inkişafı haqqında. // Azərbaycan məktəbi. 1982, №9.
2. Həsənov A.Ə., Ağayev Ə.Ə. Pedaqogika. Bakı, Nasir, 2007, 496 s. 11-28 səh.
3. Həsənova S.H. Kiçikyaşlı məktəblilərin davranış mədəniyyəti üzrə işin imkanları və yolları. Bakı: APİ 1991.
4. Ağayev M., Nəzərov A. Qabaqcıl təcrübənin ünvanı. Bakı, 2004.
5. <https://aztehsil.com/mel/577-trbiy-prosesinin-sciyyvi-xsusiyetlri.html>
6. Abdullayev A., Abdullayeva S., İbtidai təhsilin pedaqogikası. Bakı: 2016
7. Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin bakalavr pilləsində ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı üzrə çərçivə Kurikulumu. Bakı, 2008. Səh.